

PROJEKT ØRN

Årsrapport 2019

Dansk
Ornitologisk
Forening

BirdLife
DANMARK

DOF rapport 26

INDHOLD

Bjarne Golles har lavet illustrationerne	side	4
Ørne i Danmark i 2019	side	5
Fiskeørnen i 2019	side	6
Observationer fra lokaliteterne (Fiskeørn)	side	8
Ørnens Dag og vintertælling	side	11
Kongeørnen i 2019	side	12
Observationer på lokaliteterne (Kongeørn)	side	14
Gerningsmænd stadig på fri fod	side	15
Havørnen i 2019	side	16
Feltguide til havørneunger på rede	side	18-19
Ynglesucces og produktivitet for Havørn	side	20
Observationer på lokaliteterne (Havørn)	side	26
Ørne skaber biotop til sjældne bier	side	29
Status på GPS - 'Frode' på langfart	side	30
E13 flyver igen efter kur mod bly	side	33
projektoern@dof.dk - kontakter i Projekt Ørn	side	35

Redaktion: Kim Skelmose og Ole Friis Larsen

Ved citering anfør: Skelmose, K., Larsen, O. F.,
Projekt Ørn – Årsrapport 2019, DOF BirdLife Danmark.

Tryk: STEP PRINT POWER

ISSN: Trykt version: 1904-3899

Elektronisk version: 1904-3902

PROJEKT ØRN

Årsrapport 2019

Dansk
Ornitologisk
Forening

BirdLife
D A N M A R K

Udgiver og copyright: Dansk Ornitologisk Forening – DOF BirdLife Danmark
Vesterbrogade 138-140, DK-1620 København V
Telefon: +45 33 28 38 00 Mail: dof@dof.dk

Udgivet af DOF i år 2020

Bjarne Golles har lavet illustrationerne i denne årsrapport. Med sine illustrationer forsøger han at forene motivernes dekorative dimension med det ornitologisk korrekte i arternes proportioner og detaljer.

Netop derfor har vi bedt Bjarne Golles om en guide til aldersbestemmelse af Havørnes redeunger. Den findes på midtersideopslaget og er lavet på grundlag af fotografier af danske redeunger fra primært rede 91, Egå Engsø, hvor Bjarne selv er aktiv i Projekt Ørn som redekoordinator, og rede 95, Giesegård Gods med tak til Flemming Rasmussen for næsten daglige fotos. Desuden er der brugt fotos og webkamerabilleder fra estiske og russiske reder samt en årelang webover-

vågning af rede 38 Hyllekrog. Aldersbestemmelsen er vigtig for ringmærkernes arbejde.

Bjarne Golles er uddannet biologilærer og har fungeret som naturvejleder ved Aarhus Kommune i mere end 20 år frem til sin pension. Her har han sat sit præg på naturformidlingen med snesevis af informationstavler med egne illustrationer. Sideløbende har Bjarne Golles hjulpet Ørnens Dag, Danmarks Naturvejlederforening, Danmarks Naturfredningsforening og Danmarks Jægerforbund med naturtavler. Desuden har Bjarne i en lang periode som free lance-naturskribent og illustratør i 80'erne og 90'erne leveret langt over 100 naturartikler til JyllandsPosten og Jyske Vestkysten.

ØRNE I DANMARK | 2019

2019 viste sig at blive et rekordår for Fiskeørnene i Danmark med det hidtil største antal udflyjende unger. Havørnene klarede sig også godt efter et par år med tilbagegang på grund af fugleinfluenza. For Kongeørnene ser det knap så godt ud.

Traditionen tro blev Ørnens Dag holdt sidste søndag i februar 2019, og flere tusind mødte op for at se ørne. Mange var heldige at få fornøjelsen af at se de prægtige fugle på himlen. Det er med stolthed, vi hvert år byder velkommen til dette arrangement, og vi er glade for, at så mange bakker op om det, i 2019 med publikumsrekord.

Vi måtte desværre konstatere at hunørnen fra Lolland, som mange kender fra vores webkamera, blev fundet skuddræbt. Det er tragisk og uacceptabelt, at nogen kan finde på at skyde en fredet fugl, og det er med stor alvor, vi har fulgt sagen i Projekt Ørn. Politiet har efterforsket sagen, desværre uden at den ansvarlige er blevet fundet. Den offentlige bevågenhed i denne forbindelse har været stor, og mange mennesker har tilkendegivet deres mening på sociale medier. Det har blot bekræftet os i, at mange bakker op om, at naturen beskyttes, og at det er til stor glæde for rigtig mange mennesker, at der er sat et kamera op, som gør det muligt at følge ørnernes dagligdag i rederne.

Netop muligheden for at følge livet i havørnereden på Lolland viste os, at hannen hurtigt fandt en ny mage. I efteråret kunne vi så konstatere, at der er kommet en ny han til, og den gamle har formodentligt fundet et andet tilholdssted.

Vi ser frem til at kunne følge det nye ørnepar via webkameraet i 2020.

Der er flere fordele ved, at ørnene kan følges via kamera. Det giver både indsigt i livet på reden helt tæt på, og samtidig forstyrres fuglene ikke af menneskelig aktivitet.

Enkelte par har dog vist sig at kunne tåle, at mennesker bevæger sig tæt på, men det er vigtigt at bemærke, at dette ikke er repræsentativt for vores Havørne generelt.

Havørnene har stadig brug for, at vi holder afstand og forstyrrer dem så lidt som muligt. Dette for at give ørnene de bedste ynglebetingelser. Derfor har det stadig afgørende betydning for alle vores tre arter af ørne, at såvel frivillige i Projekt Ørn som lodsejere, jægere, kommuner, statslige myndigheder og andre vil gøre en indsats for at sikre ørnene.

Som vi alle ved, er det blevet tydeligt, at vores klima og natur er hårdt presset, og at nye former for aktiviteter i skovene slider på naturen såvel som dyrelivet. Den tiltagende mode med mountainbikere, som benytter skovene, kan nævnes som en af de faktorer, der har en negativ indvirkning på Havørnene. Vi har alle et ansvar for at værne om vores ørne og dyreliv generelt.

En særlig tak til Bjarne Golle, som har lavet alle de smukke illustrationer af vores tre ørnearter i denne årsrapport. Der skal også lyde en stor tak til alle landets rededkoordinatører, som også i år har lagt et stort stykke arbejde i ørnernes tjeneste.

Rigtig god læselyst!

“

Havørnene har fortsat brug for at vi holder afstand og forstyrrer dem så lidt som muligt. Dette for at give ørnene de bedste ynglebetingelser

”

Kim Skelmose.

Kim Skelmose
Leder af Projekt Ørn

FISKEØRNEN

I 2019

Seks par fik tilsammen 10 unger på vingerne

AF LEIF NOVRUP
ARTSCARETAKER FOR FISKEØRN

Der blev i 2019 registreret seks reder med Fiskeørne i Danmark. To i Gribskov i Nordsjælland samt fire i Jylland med en i Klosterheden, en i Midtjylland, en i Estvadgård Plantage og en i Nationalpark Thy.

Der kom 10 unger på vingerne fra fem reder.

Det er en fremgang fra 2018 i den danske bestand både i forhold til antallet af unger og antallet af reder med unger.

Fra en nyopdaget rede i Nationalpark Thy kom to unger ud at flyve, hvilket er meget glædeligt, men længe ventet. Den nye rede fra 2018 i Gribskov blev ikke beboet, men en han holdt territoriet i hævd hele sæsonen. Han havde flere

YNGLESUCCES OG PRODUKTIVITET FOR FISKEØRN, PANDION HALIAETUS

Nr.	Lokalitet	2005	2006	2007	2008	2009	2010
F01	Estvadgård Plantage	0	2	3	2	3	0
F02	Klosterheden 1						
F03	Gribskov						
F04	Klosterheden 2						
F05	Plantage ved Tværmose						
F06	Stråsø Plantage						
F07	Klosterheden 3						
F08	Midtjylland						
F09	Gribskov, uden navn						
F10	Nationalpark Thy						
	Unger i alt	0	2	3	2	3	0
	Besatte lokaliteter (BT, Æg, unger)	1	1	1	1	1	1
	Redelokaliteter kun med fugl/fugle (F, FF)						
	Unger per besat territorium	0	2	3	2	3	0

Antallet af besatte territorier og udflyjende unger hos danske Fiskeørne. Opgørelsen følger internationale standarder for rovfugleforskning. For nærmere detaljer se side 20-21.

hunner på besøg, men kunne ikke holde på dem, måske på grund af for meget menneskelig færden.

I den gamle rede i Gribskov kom der hele tre unger på vingerne, og det samme gjorde sig gældende

i Midtjylland. Fra de gamle reder i Estvadgård Plantage og Klosterheden kom der begge steder kun en unge på vingerne. En nyopsat rede i Klosterheden fik ingen beboere. Siden 2005 er der kommet mindst 66 unger på vingerne.

Igen i 2019 er der set oversomrende Fiskeørne, hvis adfærd kunne tyde på ynglefund, men trods søgen efter reder, blev der ikke fundet nogen dokumentation for ynglepar på de pågældende lokaliteter.

2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Total
3	3	0	BT	0	3	3	3	1	26
2	2	2	2	0	1	1	2	1	13
BT	2	2	0	BT	2	2	BT	3	11
			BT	2	0	2	0		4
		1							1
				BT					
					BT				
					3	0	3	3	9
							BT	BT	
								2	2
5	7	5	2	2	9	8	8	10	66
3	3	4	4	5	6	5	6	6	
1,67	2,34	1,25	0,5	0,4	1,5	1,6	1,3	1,7	

Number of occupied territories and fledglings at Osprey nests in Denmark. The inventory complies with the International Standards for Monitoring of Birds of Prey. For details please see pages 20-21.

OBSERVATIONER PÅ LOKALITETERNE

Flyndersø-området

AF LEIF NOVRUP
REDEKOORDINATOR

F01 Den gamle rede i Estvadgård Plantage

Hannen ankom til reden 2. april.
Det var senere end normalt.

Han gik straks i gang med at lægge grene på reden. Dagen efter kom hunnen, og begge sås på reden samtidig, travlt optaget af at bygge reden op. Allerede 19. april begyndte hunnen at ruge, og 26. maj blev den første unge klækket. 16. juni sås lidt af to-tre unger i reden, men 26. august sås kun en enkelt meget stor unge på reden, hvor den var i gang med at baske med vingerne. Allerede 7. juli var den fløjet af reden og sås i hannens sidde træ. Den blev set de næste dage omkring reden, hvor den blev fodret af hannen. Hunnen var borte.

Noget tyder derfor på, at de andre unger er døde tidligt, så den ene unge hurtigt kunne spise sig stor og allerede efter cirka 44 dage flyve fra reden, hvilket ikke er normalt. Både hannen og ungen blev set i området til hen i august.

Klosterheden

AF SVEND AAGE KNUDSEN
REDEKOORDINATOR

F02 Rede 1 (Gamle rede)

Ved Rede 1 ankom parret omkring 1. april og reparerede den gamle

rede. Parret her satte en enkelt unge på vingerne. Efter at ungen var fløjet fra reden begyndte de at bygge en ny rede cirka 50 meter vest for den gamle, så nu bliver det spændende at se, hvilken af rederne de benytter i 2020.

F04 Rede 2

Vi var spændte på, om den ringmærkede hanørn Merin/W 1 fra Wales ville dukke op i 2019. I 2018 dannede han par med en hun. De byggede rede i en spinkel skovfyr og begyndte at ruge. Desværre skred reden ned i en forårsstorm. Parret byggede så en 'frustrationsrede' tæt ved den gamle. Vi troede, at parret så ville benytte den nye rede i 2019, men redetræet - en udgået rødgran - væltede i en vinterstorm.

Da der efterhånden var meget få egnede redetræer i området, aftalte vi med Naturstyrelsen, at vi ville lave og opsætte en kunstig rede, hvilket blev gjort.

Desværre dukkede kun hunnen op i 2019. Den var i området et par uger og ventede på hannen, som ikke dukkede op. Den nyopsatte rede blev således ikke benyttet.

Gribskov

AF LUISE EKBERG
REDEKOORDINATOR

F03 Vandmosen

Her var der i 2019 for første gang tre unger, som kom ud at flyve. Webkameraet har fungeret hele

unglesæsonen, og det har endnu engang givet nogle meget præcise data.

Hannen kom til reden tidligt i forhold til de foregående år, nemlig 1. april, og allerede 2. april kom hunnen.

Alt var fra starten uproblematisk med kurtiseren, parringer, æglægning, rugetid og ungetid. Æggene blev lagt henholdsvis 19., 21. og 24. april, og hunnen rugede uden de helt store forstyrrelser. Dog blev det jævnligt rapporteret, at hunnen fløj fra æggene og advarede.

Æggene klækkede 25., 27. og 30. maj, og der var gennem næsten hele ungetiden stor størrelsesforskel fra de to ældste unger til den yngste. Den første flyvetur for de tre unger var henholdsvis 15., 19. og 26. juli.

Hunnen fodrede ungerne, indtil de kunne æde selv og flyve med fisken. Hun blev set sidste gang 5. august, hvorefter hun trak sydpå.

Alle tre unger holdt til i reden indtil 19. august, hvorefter hannen og de to store unger formentlig forlod stedet. Den yngste unge blev sidst set i reden 21. august.

I den sidste del af ungleperioden blev familien ofte forstyrret af en indtrængende fremmed han Fiskeørn, som et par gange lykkedes med at komme ned i reden, inden den blev jaget væk af enten hunnen eller ungerne.

Efter familien forlod reden kunne der fra 28. august ses en adult han Fiskeørn, som dagligt har siddet

“
**Igen 11. maj var en
 hun ved reden,
 men den forsvandt
 samme dag.
 Siden sås kun
 hannen, som holdt
 territoriet
 i hævd**
 ”

i reden i længere tid og af og til flyttet rundt på grene i reden. Det er formentlig den samme han, som har forstyrret familien og måske forsøger at gøre krav på reden. Det vil vise sig til næste år. Den fremmede han blev sidst set i reden 8. september.

Der er i alt opfostret 11 Fiskeørne i dette territorium siden 2011.

F09 Gribskov, unavngivet sted

Allerede 8. april ankom både en han og en hun Fiskeørn til reden, og hannen fløj i guirlandflugt med fisk for at imponere hunnen, som fløj ned på reden, og der var adskillige parringsforsøg. De var meget aktive i og omkring reden i de fire timer, jeg observerede dem.

To dage efter var hunnen væk. Ved de fortsatte næsten daglige obser-

vationer sås ingen hun, men kun hannen. Først 20. og 21. april sås igen en hun, som formentlig var en anden end den første. Hannen var igen flere gange skrigende i guirlandflugt med fisk for at imponere hunnen. Der var igen nogle parringsforsøg. Denne hun sås også kun de to dage, hvorefter den forsvandt.

Igen 11. maj var en hun ved reden, men den forsvandt samme dag. Siden sås kun hannen, som holdt territoriet i hævd ved at opholde sig i området, undtagen når han var ude at fiske. Han kom altid tilbage til redeområdet med fisken, som blev fortæret der, og han byggede i hele perioden fortsat på reden. Han blev sidst set i redeområdet 18. august.

Fortsættes næste side

Der har formentlig været tale om tre forskellige hunner, som hannen har forsøgt at danne par med. Grunden til, at hunnerne forlod redeområdet, er formentlig menneskelige forstyrrelser, idet Naturstyrelsen trods opfordring ikke ville afspærre et mindre stykke vej, som går næsten under reden.

Andre steder i landet

F08 Midtjylland

AF HANS KNAKKERGAARD
REDEKOORDINATOR

En Fiskeørn blev hørt 27. marts, og både han og hun set ved reden 29. marts. I de følgende dage blev der bygget på reden, og hannen kom med fisk til hunnen. Parring blev set 12. april, og fra 16. april lå hunnen fast på reden. 22. maj er det første æg klækket, måske flere.

Den første fodring blev set 23. maj klokken 11:30. Jeg ser to unger i reden 10. juni og de første flyveøvelser 9. juli. Vi skal helt hen til 12. juli, før jeg ser tre unger i reden, og kun to dage efter ser jeg en unge tage en flyvetur. 17. juli er to unger på vingerne og en i reden. 21. juli ser jeg en unge flyve bort fra reden med en fisk, så nu kan ungerne selv plukke af fisken. 25. juli er alle ungerne på vingerne. Hannen og en unge blev sidst set i området 6. september 2019.

F10 Nationalpark Thy

AF JENS JØRGEN ANDERSEN
REDEKOORDINATOR

Jeg blev i begyndelsen af juni ringet op af en jæger, der havde set en rede og en ørn. Jeg tog derud, og det viste sig at være en fiskeørnerede - den længe ven-

tede rede. Reden er bygget i en udgået sitkagran, hvor toppen er knækket af. Den står solitært i et stormfaldsområde med flere udgåede træstammer. Reden hældte lidt mod nordvest, men var ellers en stor pæn rede.

I reden var der to unger. Jeg blev enig med skovens folk om ikke at opsætte spærringer. Reden ligger et godt stykke inde i skoven. Reden kan ses fra en skovvej, hvor der må gås og cykles, men hvor der er forbud mod motorkørsel.

Omkring 1. august tog ungerne på deres første flyvetur. De blev set på stedet langt hen i august.

Hunnen er ringmærket med aluminiumsring.

Jeg har aftalt med skovens folk at få topkappet nogle friske træer i løbet af vinteren 2019-20.

TUSINDVIS AF DELTAGERE TIL ØRNENS DAG

Er der noget, der kan trække folk af huse på en vinterdag i februar, er det håbet om at se en ørn. Nogle af arrangementerne på DOF's Ørnens Dag 24. februar 2019 samlede hundredvis af deltagere, og mange steder lykkedes det at indfri forventningerne, om end det krævede nogen tålmodighed, som ikke alle havde.

"Da vi startede klokken 10, var der ikke en ørn at se, og nogle af de fremmødte tog skuffede hjem. Det var ærgerligt, for det varede ikke længe, før den kom ind over mosen og landede i toppen af en gran. Her sad han i en time og poserede i solen. Det var jo ørnens dag", berettede for eksempel Christian Lau i DOF Bornholms Facebookgruppe om arrangementet ved Ølene. Ved Avnø på Sydsjælland blev der ifølge Finn Jensen registreret 456 parkerede biler, "og der har formentlig været mindst to i hver bil, hvilket giver rekordbesøg på Ørnens Dag nogensinde på Avnø." Et tilsvarende højt tal nåede DOF Vestsjælland med tusind deltagere ved Tissø.

På Vestamager ved København tiltrak Ørnens Dag mindst 200 børn og voksne ved 'Sydtårnet'. "Vi så en Havørn få 2000-3000 Bramgæs op at flyve, tre Vandrefalke og en Blå Kærhøg, hun, på den flotteste opvisningsflyvning lige foran tårnet. Der var også mange fine Viber og Hjejler - og selvfølgelig en masse forskellige andefugle", skrev Alice Norhede i DOF Københavns Facebookgruppe.

Ved Egå Engsø oplevede op mod 300 gæster tre Havørne i flot vejr og på tæt hold på DOF Østjyllands arrangement, deriblandt det lokale ynglepar i to en halv time, blandt andet med jagt på ænder - dog uden at nogen af ørnene fik noget at æde ved den lejlighed.

"Tak til DOF for et fint arrangement", skrev Svend Wittrup i DOF Østjyllands Facebookgruppe.

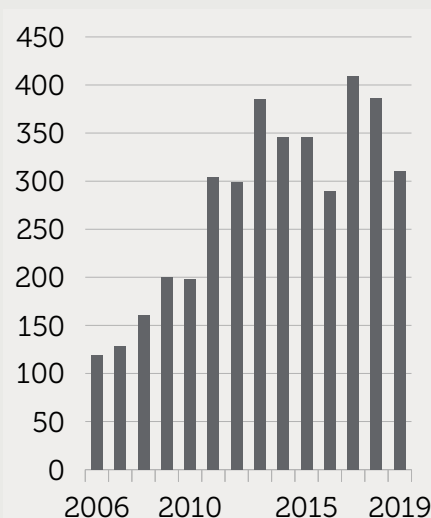

Ørnens Dag ved Egå Engsø. Her skinnede solen på både ørne og mennesker. Foto: Peter Lange

310 ØRNE I VINTERLANDSKABETS TÅGE OG DIS

Vinterens ørnetælling i weekenden 26. og 27. januar 2019 endte på 303 Havørne og 7 Kongeørne. Tællingen var præget af tåge og dis i det meste af landet. "Jeg selv var ved Mossø i Midtjylland, men her var sigten næppe mere end cirka 50 meter, så det blev ikke til ørn på den lokalitet, der ellers er en af de sikre for havørn", konstaterede Projekt Ørns leder, Kim Skelmose.

Den årlige tælling foregår i Havørnenes yngletid, og derfor bliver antallet af kendte ynglepar regnet for et basistal for at beskytte dem imod forstyrrelser ved redestederne. Det er således langt overvejende yngre ørne, som ikke yngler endnu, der bliver talt ude i landskabet og lagt oven i yngleparrene til det endelige resultat. Tællingen giver ikke bare et antal, men også en ide om, hvor ørnene holder til.

KONGEØRNEN

I 2019

Den danske bestand bestod i 2019 som i 2018 af fem par. Af disse fik to par i alt tre unger på vingerne. To fik påsat GPS-sendere.

AF TSCHERNING CLAUSEN,
ARTSCARETAKER
FOR KONGEØRN

Desværre døde en af ungerne med GPS-sendere, inden den forlod redeområdet.

En anden ørneunge blæste ned sammen med reden, inden den var flyvefærdig, men har trods mange knækkede fjer klaret sig siden.

Endelig blev en Kongeørn (unge fra 2015), der havde en ikke fungerende GPS-sender påsat, indfanget. Den var syg og ikke i stand til at flyve. Ørnen viste sig at være blyforgiftet og har været igennem

afgiftning med held. Den er genudsat og klarer sig efterfølgende fint. Sagen om den forgiftede ørn forårsagede en del debat i medierne om brug af bly i forbindelse med jagt.

Samlet set må man sige, at Danmark (det vil sige Nordjylland) huser en meget lille, men relativt stabil bestand af Kongeørn. Bestanden er dog meget sårbar, og efter år med en stabil ungeproduktion er der de seneste år ustabilitet at spore, ligesom der ser ud til at

være en unaturlig stor udskiftning blandt forældrefuglene i nogle af parrene.

YNGLESUCCES OG PRODUKTIVITET FOR KONGEØRN, AQUILA CHRYSÆTOS

Nr.	Lokalitet	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
K01	Tofte Skov	0	2	1	1	1				
K02	Høstemark Skov					0	1	1	1	1
K03	Hals Nørreskov									0
K04	Overgaard									
K05	Store Vildmose			0						
K06	Hals Sønderskov									
Unger i alt		0	2	1	1	1	1	1	1	1
Besatte lokaliteter (BT, Æg, unger)		1	1	1	1	1	1	1	1	2
Lokaliteter kun med fugl/fugle (F, FF)										
Unger per besat territorium		0	2	1	1	1	1	1	1	0,5

Antallet af besatte territorier og udflyjende unger hos danske Kongeørne. Opgørelsen følger internationale standarder for rovfugleforskning. For nærmere detaljer se side 20-21.

2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Total
				0	0	1	1	1		0	1	2	11
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	14
1	2	1	1	1	1	2	2	1	1	0	2	1	16
0	1	0											1
								0	1	0	0	0	1
											1	0	1
2	4	2	2	2	2	4	4	3	3	0	4	3	44
3	3	3	2	3	3	3	3	4	3	4	5	5	
0,66	1,33	0,66	1	0,66	0,66	1,33	1,33	0,75	1	0	0,8	0,6	

Breeding success and number of fledglings at Golden Eagle nests in Denmark. The inventory complies with the International Standards for Monitoring of Birds of Prey. For details please see pages 20-21.

OBSERVATIONER PÅ LOKALITETERNE

K01 Tofte Skov

AF TSCHERNING CLAUSEN,
REDEKOORDINATOR

Yngleparret skifter rede, idet de rykker tilbage til deres rede fra 2017. Her fik parret to unger, en han og en hun, som blev ringmærket og fik påsat GPS sender den 10. juni. Den 9. juli ser det ud til, at de begge er fløjet af reden, men opholder sig i redetræet eller meget nær reden. Hun-ungen sender dog signal fra den samme position i de følgende dage. Jan Tøttrup Nielsen eftersøger den uden held 12. juli, men først ved en ny eftersøgning findes den død 23. juli. Dødsårsagen kendes ikke.

Han-ungen opholder sig fortsat nær reden, men foretager længere og længere flyvninger. Den 11. sept. var den omkring 3 km fra rede i to døgn, inden den vendte tilbage til redeområdet.

Under en fugletælling i skoven 5. juni blev der set et nyt kongeørnepar, en adult hun og en ca. 4K han. Parret udførte territorieflyvning over den vestlige del af skoven og over Tofte Mose. Ørnene ses fortsat i området. Mon dette par vil etablere sig i skoven, hvor der allerede er et havørnepar og et kongeørnepar?

K02 Høstemark Skov

AF THORKILD LUND,
REDEKOORDINATOR

Selvom det i foråret så lovende ud for dette gamle par, blev det alligevel for tredje år i træk et år uden unger.

Der er tegn på, at parret/reden forstyrres af mår.

K03 Hals Nørreskov

AF HANS CHRISTOPHERSEN,
REDEKOORDINATOR

Hannen i yngleparret døde i november 2018, men en ny han rykkede ind i begyndelsen af 2019. Dette nye par ynglede og lagde to æg, hvoraf det ene klækkede. Under en storm blæste rede og unge ned med det resultat, at ungen fik beskadiget og knækket syv ud af de ti håndsvingfjer i den højre vinge. I første omgang sættes ungen op i en af de mange øvrige reder i skoven. Her blev den fodret af de gamle ørne, men efter kort tid blæser også denne ned i et stormvejr. Herefter fodres ungen på jorden. Efter nogen tid afstødes nogle af de knækkede fjer og nye vokser ud. Ungen er nu OK og kan flyve.

K05 Store Vildmose

AF EINAR FLENSTED-JENSEN,
REDEKOORDINATOR

Heller ikke i 2019 kom der ørneunger på vingerne i Store Vildmose. Som tidligere år blev hannen set regelmæssigt vinteren igennem i yngleområdet ved Ørnefener, mens hunnen kun blev iagttaget ganske enkelte gange. Fra 20. februar ses hunnen dog regelmæssigt, og parringer bliver flere gange iagttaget i de følgende uger. Alt tydede på, at det er den samme hun-ørn som i 2018. Begge reder blev besøgt og vedligeholdt, men det endte dog med, at det blev den første rede fra 2016, som parret valgte. Rugningen foregår tilsyneladende helt uforstyrret. Hver morgen kan afløsning iagttages, hvor

hannen hurtigt og diskret bytter plads med hunnen. I slutningen af maj opgives rugningen, og efterfølgende bliver reden undersøgt. Den indeholdt et råddent æg, og der er ikke spor efter unge.

For tiden ses der kun hannen i yngleparret i området.

K06 Hals Sønderskov

AF JAN TØTTRUP NIELSEN,
REDEKOORDINATOR

Hunnen i yngleparret forsvandt, men den GPS mærkede unge fra Tofte Skov i 2015 rykker ind og danner par med den ligeledes GPS mærkede unge fra Høstemark Skov i 2015. I vinteren 2015-16 overvintrede de begge ved Slesvig i Nordtyskland, og fløj næsten samtidig retur til Nordjylland i foråret 2016. Yngleforsøget mislykkedes i år. Ørnene er imidlertid "på tålt ophold" i skoven, hvor der er stort opdræt af fasaner.

“

Mon dette par vil etablere sig i skoven, hvor der allerede er et havørnepar og et kongeørnepar?

”

Uopklarede ørnedrab. Til venstre hunnen fra ØrneTv-reden ved Hyllekrog med to hagl i kroppen i februar 2019. Til højre Kongeørnen, som blev fundet med 20-30 hagl i kroppen i 2016. Foto: Lars Munk og Jan Tøttrup.

GERNINGSMÆND STADIG PÅ FRI FOD

Der var hagl i hunnen fra DOF's havørne-tv på Sydlolland, da hun blev fundet død i februar 2019 tæt på reden. Det var det andet ørnedrab inden for få år.

AF KIM SKELMOSE
OG OLE FRIIS LARSEN

Hverken skuddrabet på en Kongeørn i marts 2016 eller endnu et skuddrab på en ørn i begyndelsen af 2019 blev opklaret af politiet i løbet af 2019.

Hunnen i parret fra DOF's havørne-tv blev fundet død tæt på reden 15. februar 2019. Ifølge myndighedernes undersøgelser blev hun dræbt af skud fra et haglgevær, idet der blev fundet to hagl i kroppen på den døde ørn. Et af haglene var i den ene lunge, hvor der var friske blødninger. Også i bughulen var der friske blødninger. Drabet blev meldt til Sydsjællands og Lolland-Falsters Politi, men med udgangen af

2019, havde det ikke ført til nogen opklaring af sagen.

”Det er forfærdeligt, at ørnen er fundet skudt. Det er kun er par siden, at en Kongeørn blev fundet dræbt af skud. Når to ørne kan blive skudt inden for så kort tid, kan man kun frygte, at også andre rovfugle bliver skudt”, sagde DOF's formand Egon Østergaard efter fundet af den døde hunørn.

Få dage før fundet af den døde ørn, blev hun set på reden sammen med hannen på DOF BirdLife Danmarks webkamera, da parret var i gang med at forberede sig på at yngle i år. Det var før, kameraet blev åbnet for offentligheden. Dagen før fundet blev hannen pludselig set med en ny hun på reden,

og det kan tyde på, at hunnen med det skæve ben allerede da var død. Norske undersøgelser har vist, at Havørne danner par for livet, og at en ny mage altid er et sikkert tegn på, at forgængereren i parret er død.

Heller ikke i 2019 blev der ynglet på reden. Hannen og den nye hun sås ofte sammen på reden og byggede på den, men den hunnen lagde ikke æg. Siden så det ud til, at der også skete en udskiftning af den gamle han med en ny. Det kunne tyde på, at også hannen i det gamle par pludselig er død.

Den dræbte Kongeørn var hannen i et ynglepar i Tofte Skov i Nordjylland. Røntgenbilleder viste, at den i 2016 blev ramt af 20-30 hagl i to størrelser.

HAVØRNEN | 2019

For første gang var der over hundrede par med reder, og en af årets unger blev nummer 1000 i den nye danske bestand.

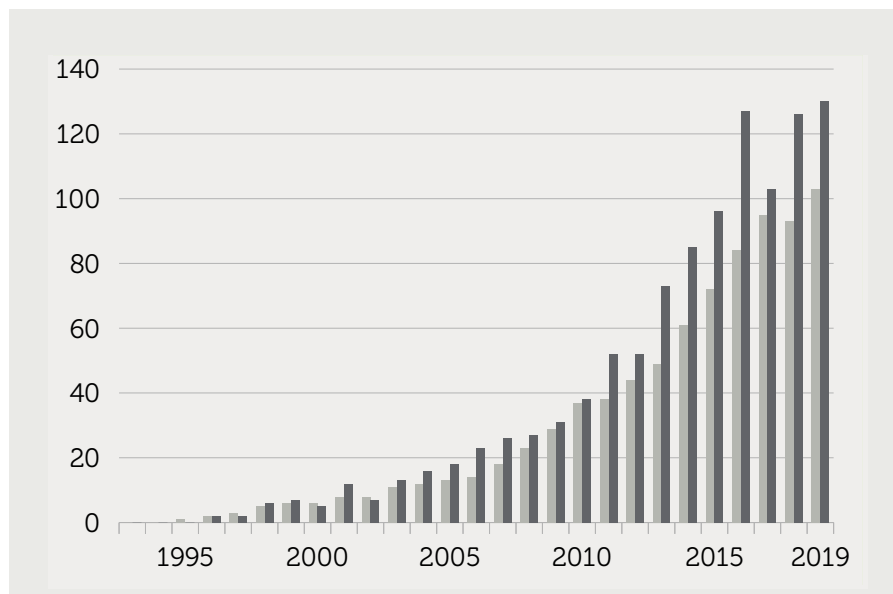
AF KIM SKELMOSE,
LEDER AF PROJEKT ØRN,
OG OLE FRIIS LARSEN,
ARTSCARETAKER FOR HAVØRN

Bestanden af Havørne i Danmark passerede to milepæle i 2019 med over hundrede par på reder og over tusind udflyjende unger, siden Havørnene genindvandrede midt i 1990'erne. Bestanden vokser stadig og ser ud til at trives fint, selv om et koldt og blæsende forår også bød på flere nedstyrkede reder og ødelagte yngleforsøg, end vi har vænnet os til.

Indberetningerne fra redekoordinatorene om 110 lokaliteter med kendte havørnereder viser, at der var ynglepar ved 103 af rederne. Definitionen af ynglepar i Projekt Ørn svarer til kravene hos vores nordtyske kolleger og indebærer, at der skal være et yngledygtigt par, som minimum er gået i gang med at bygge en rede.

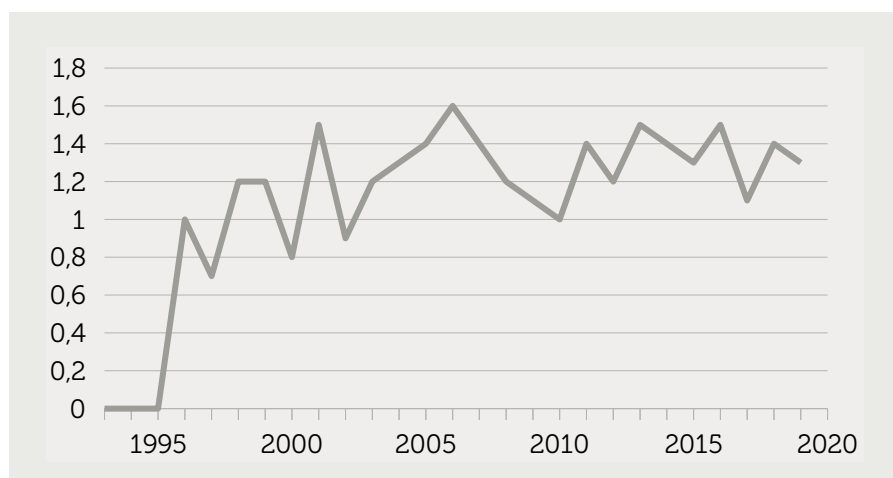
Nogle få af parrene nåede tilsyneladende aldrig så langt, at de for alvor kom i gang med at yngle. Det gjaldt blandt andet for webkameraparret ved Hyllekrog på Sydlolland, hvor hunnen blev fundet skuddræbt i februar på et tidspunkt, hvor parret ellers var i fuld gang med at forberede endnu en ynglesæson. En ny hun indfandt sig nærmest øjeblikkeligt og så ud til at trives fint på reden med den gamle han, men æglægning kom det ikke til.

98 af yngleparrene kom dog i gang. Siden blev nogle af dem udsat for redenedstyrninger i forårets storme, eller unger blæste ned og omkom. Andre opgav undervejs i forløbet af andre grunde. Slutresultatet blev, at der kom 130 nye unge Havørne ud at flyve fra den

Antal besatte reder (lyse søjler) og flyvefærdige unger (mørke søjler) af Havørn registreret i Danmark 1993-2019.

Number of occupied nests (pale columns) and yearly totals of fledged White-tailed Eagles (dark columns) in Denmark 1993-2019.

Det gennemsnitlige antal flyvefærdige unger per besat redelokalitet i Danmark 1993-2019.

The average number of fledged juveniles per occupied breeding location of White-tailed Eagle in Denmark 1993-2019.

Dununge på 8 dage fodres af hunnen

bestand af ynglepar, som vi har registreret og holder øje med i Projekt Ørn.

Dermed er der registreret 1.077 udføjne havørneunger fra reder i Danmark, siden de første genindvandrede par fra den nordtyske bestand begyndte at yngle i 1990'erne.

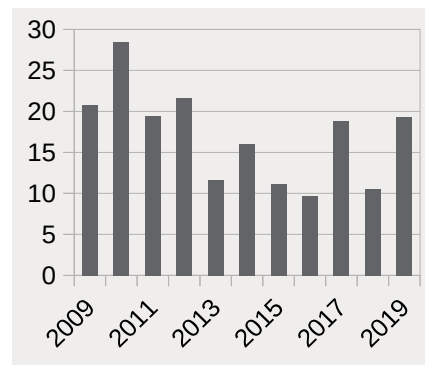
Aflæsninger af farveringe har dokumenteret, at den nye danske bestand af Havørne er grundlagt af først og fremmest tyske, men også svenske Havørne, at bestanden nu er bæredygtig i sig selv, og at unge danske Havørne flyver til Sverige og Tyskland.

19 af de 98 par, som kom i gang med at ruge på æg, fik ingen unger på vingerne. Det er næsten hver femte rede, hvor der er ruget og opfostret unger. Tallet kan forekomme højt, men bør det give anledning til bekymring? Det er der ikke umiddelbart noget, der tyder på. Flere reder er styrtet ned i 2019, end vi har set i tidligere år, men ellers tyder de mislykkede yngleforsøg på at være, hvad vi normalt

oplever af forstyrrelser og andre årsager til, at det går galt.

Materialet er meget småt og kan formentlig stadig kun ses som en skitse til normale årlige udsving i Havørnenes ynglesucces, men en sammenligning af 2019 med de 10 foregående år tilbage til 2009 viser årlige udsving på mellem 10 og 30 procent i antallet af mislykkede yngleforsøg blandt de par, som har lagt æg, ruget og været i gang med at opfostre unger. Foråret 2019 var koldt, vådt og stormende som i 2017, der resulterede i et tilsvarende højt antal mislykkede yngleforsøg, som det fremgår af grafikken her på siden.

I Projekt Ørn fik vi registreret 18 nye fund af havørnereder i 2019, hvilket også bekræfter den fortsatte fremgang i bestanden, selv om det også trækker fra, at der er reder, som bliver forladt. Desuden har vores arbejde med at få koordinater på rederne afsløret to tilfælde af dobbeltregistrering af reder. Med i billedet hører også, at der er reder, som vi ikke kender til.

Antal reder med mislykkede yngleforsøg i procent af det samlede antal registrerede reder med rugende Havørne og/eller unger.

Number of failed breedings in percent of the total number of nests with registered incubation and/or chicks.

Aldersbestemmelse
af redeunger hos havørn

8 dage

10 dage

nyklækkede dununger
er hvide de første
10 - 12 dage

14 dage

efter godt 10 dage
skifter dunlaget farve
til grå-brunt

16 dage

de første fjerskafter
begynder at titte frem
efter ca 3 uger

21 dage

22 dage

efter godt 4 uger brøder de sort-brune kropstjer
frem og de næste par uger fremstår
fjerdragten meget spraglet

33 dage

37 dage

ca. 45 dage

ca. 50 dage

ca. 60 dage

spredte hvide dun ses især på hovedet
frem til ungerne er ringmærkningsklare
i en alder af 55-60 dage.

YNGLESUCCEES OG PRODUKTIVITET FOR HAVØRN, HALIAEETUS ALBICILLA

Nr.	Lokalitet	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
1	Hejrede Sø, Guldborgsund	F	F	0	F	1	1	2	2	2	1	3
2	Bankel Sø, Haderslev				1	1	2	2	1	1	1	0
3	Hostrup Sø, Aabenraa				1	0	1	1	2	1	2	2
4	Arreskov Sø, Faaborg-Midtfyn						2	1	0	2	2	2
5	Præstø Fjord, Vordingborg				F	F	BT	1	0	2	0	2
6	Gavnø, Næstved						F	BT	BT	F	0	2
7	Roden Skov, Guldborgsund									1	BT	1
8	Tystrup Sø, Næstved									2	F	1
9	Østlolland, Guldborgsund									1	1	0
10	Skarresø, Kalundborg											BT
11	Skast											0
12	Langeland I											
13	Enehøje, Lolland										F	F
14	Haderslev, Haderslev											
15	Volshave, Lolland											
16	Bognæs, Lejre											
17	Stensby Skov, Vordingborg											
18	Tofte Skov, Mariager											
19	Rågø, Lolland											
20	Midtfalster, Guldborgsund											
21	Sydlig Jylland											
22	Salten Langsø, Silkeborg											
23	Knuthenlund, Lolland											
24	Esrumsø											
25	Solkær Enge, Kolding											
26	Tissø, Kalundborg											
27	Skovsgaard, Langeland											
28	Ormø/Glænø Fredskov, Slagelse											
29	Knuthenborg, Lolland											
30	Møn, Vordingborg											
31	Humleore Skov, Ringsted											
32	Nejede Vesterskov, Hillerød											
33	Skanderborg Sø, Skanderborg											
34	Vejlerne, Thisted											
35	Sorø, Sorø											
36	Hesede Skov, Faxe											
37	Borris Hede, Ringkøbing-Skjern											
38	Hyllekrog, Lolland											
39	Leammer, Odense											
40	Æbelø, Nordfyn											
41	Brandsbøl Skov, Sønderborg											
42	Tranekær, Langeland											

Tabellerne på disse sider er udarbejdet efter internationale standarder i rovfugleforskning. Disse standarder har i årtier været benyttet i forbindelse med danske rovfuglestudier.

Breeding succes and productivity among Danish White-tailed Eagles. The follows international standards for raptor survey.

Reference: Steenhof, K. S. & I. Newton: Assessing Nesting Success and Productivity, in: Bird, D. M. & K. L. Bildstein (editors): Raptor Research and Management Techniques. - Raptor Research Foundation 2007.

2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Total
2	2	2	2	2	1	2	2	2	1	2	2	0	0	1	2	37
2	2	2	1	2	1	2	2	1	2	1	0	1	0		1	29
2	2	3	2	1	1	2	0	2	2	2	BT	2	2	3	0	36
1	2	2	3	1					BT	2	2	1	1	1	1	26
2	2	3	0	2	0	0	1	1	2	1	3	2	2	2	2	30
2	1	2	2	0	0	1	1	2	1	2	1	1	1	2	1	22
2	1	0	1	2	2	0	2	0		1	0	1	1	2	2	19
2	3	3	2	2	3	2	2	3	3	3	2	2	1	2	1	39
1	0	1	2	2	1	0	0	0								9
0	1	2	1	2	1	1	2	1	2	3	2	2	2	2	2	26
																0
0	F															0
BT	BT															
	0	1	2	1	2	2	3	1	1	2	1	0	1	1	1	19
	2	2	1	2	2	1	1	2	1	2	2	2	0	2	1	23
		BT	2	2	0	2	2	3	3	2	2	2	2	2	2	26
		0	2	2	1	2	0	2	3	3	3	2	2	2	3	27
		F	F	BT	BT	1	1	F	3	BT	2	2	2	1	2	14
			BT	F			F	2	2	2	1				1	8
			1	F	1	2	2	1	2	2	2	2	2	1	2	20
			2	F												2
			F	F	0	2	2	2	1	2	2	0	2	2	2	17
				1	BT	1	0									2
				BT	BT	BT										
				1	2	1	2	3	3	2	2	3	2	3	0	24
				BT	2	1	2	2	3	3	2	2	F	2		19
				0	1	2	2	3	2	2	0	2	0	2	2	18
				1	0	1	1	1	0	2	3	0	2			11
				1	3	0	2									6
					2	1	2	BT	1	2	1	1	BT	2	0	12
					2	2	2	0	2	1	BT	2	2	3	2	18
					1	2	2	0	2	BT	2	2	1	2	2	16
					2	0	2	2	2	3	3	0	2	3	2	21
			BT													
				BT	BT	1	1	BT	F	1	1	0	1		0	5
						0	2	0	0	0	2	2	1	2	0	9
						2	0	F	3	1	1	2	2	2	2	15
						0	2	2	1	2	2	2	2		0	13
						0	0	F	F	F						0
					F	0	2	1	2	2	2	2	BT	2	2	15
						BT	2	1	0	0	F	F	F	F	F	3
						0	0	0	F	2	2	2	0	0	2	8

Score	Aktivitet	Notering	Beskrivelse
1	Fugl(e) til stede	F, FF	Når der ses 1 eller 2 fugle flere gange i løbet af yngletiden i området.
2	Besat territorium	BT	Fugle til stede og redebygning set, fuglene sidder på reden.
3	Æglægning	Ægl	Hvis der observeres rugende fugle, og der er set æg i reden, friske æggeskaller under reden eller andet, der tyder på at der er lagt æg.
4	Redeunger set	0,1,2,3	Der er observeret 0, 1, 2, 3 unger i/på reden, før de er udflyvningsparate. Havørmeunger flyver fra reden, når de er 10-11 uger gamle, cirka 70 dage.
5	Udflyjne unger	0,1,2,3	Der er set 0, 1, 2, 3, udflyjne unger på/ved reden.

Nr.	Lokalitet	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
43	Brøns Skov, Tønder											
44	Genner/Slivsø, Haderslev											
45	Wedellsborg, Middelfart											
46	Østerild Plantage, Thisted											
47	Kertinge Nor, Kerteminde											
48	Vorsø, Horsens											
49	Hestehaven Nørreskov, Svendborg											
50	Kippinge, Guldborgsund											
51	Nysted, Guldborgsund											
52	Sortemosen, Svendborg											
53	Løgismose, Assens											
54	Ravnholt, Nyborg											
55	Saltbækvig, Kalundborg											
56	Stignæs, Slagelse											
57	Hvidkilde Sø, Svendborg											
58	Rands Fjord, Fredericia											
59	Filsø, Varde											
60	Nordskoven, Frederikssund											
61	Rugaard, Syddjurs											
62	Brændegård Sø, Faaborg-Midtfyn											
63	Oremandsgård Skove, V.borg											
64	Dybsø, Næstved											
65	Tempelkrog, Lejre											
66	Romsø, Kerteminde											
67	Vennerslund Sønderkov, G.sund											
68	Vintersborg Skov, Lolland											
69	Ribe, Esbjerg											
70	Skjoldenæsholm, Ringsted											
71	Vest Stadil											
72	Skovballe, Tåsinge											
73	Vemmetofte Strandkov, Faxe											
74	Krakadal/Gribskov, Hillerød											
75	Broløkke, Langeland											
76	Bøtø, Guldborgsund											
77	Bodilsker Plantage, Bornholm											
78	Ulkerup Skov, Odsherred											
79	Hyrdeskov, Guldborgsund											
80	Hovslund, Aabenraa											
81	Østfalster, Guldborgsund											
82	Tange Sø, Viborg											
83	Skaføgaard, Djursland											
84	Keldskov, Lolland											
85	Mjang Dam, Sønderborg											
86	Nakkebølle, Faaborg-Midtfyn											
87	Basnæs Skov, Slagelse											
88	Viuf, Kolding											
89	Roskilde Fjord Midt, Frederikssund											
90	Rosningen Skov, Lolland											
91	Egå Engsø, Århus											
92	Allindemagle Skov, Ringsted											
93	Tingdal Plantage, Tønder											
94	Endelave, Horsens											
95	Giesegård Gods, Køge											
96	Torbenfeldt Gods, Holbæk											

2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Total
						1				F	1	2	BT	1	1	6
					F	F	1	2	2	1	2	1	2	BT	1	12
							BT	2	2	2	BT	1	1	1	1	10
							BT	BT	F	0	2	1	1			4
								F	0	2	2	2	2	2		10
								0	1	2	2	2	2	2	1	12
								F	1	2	1	1	F	1	0	6
								2	2	2	2	2	BT	1	F	11
								BT	BT	1	2	2	0	BT	BT	5
								0	2	2	0	3	1	0	2	10
								1	0	1	2	2			F	6
								2	3	2	2	3	0	2	2	16
								BT	1	0	1	2	0	2	3	9
								1	2	2	1					6
								BT	F			BT	2	2	2	6
								F	BT	1	1	2	2	2	2	10
									1	1	0	2	0	2	0	6
									BT	1	1	1	1	1	2	7
									2	0	2	2	2	2	1	11
					BT	1	2	2	2	1	0	3	2	2	2	17
									BT	2	2	2	2	2	2	12
									2	2	2	2	3	BT	2	13
										0	0	1	2	2	1	6
										0	2	2	2	2	BT	8
										2	1	BT	2	1	1	7
										1	2	1	BT	1	1	6
										0	BT	2	BT	2	2	6
										BT	BT	2	1	1	2	6
										0	F				F	0
										BT	1	2	0	3	2	8
											2	2	1	1	2	8
											1	1	1	1	2	6
											BT	1	0	0	0	1
											1	2	1	BT	1	5
											BT	1	0	0		1
											1	1	2	2	0	6
											1	?	BT		1	2
											2	1	2	2	1	8
											BT			F	BT	
											1	1	1	0	BT	3
											2	2			1	5
											1		0	1	2	4
												1	1	1	2	5
												2	2	1		5
												2	2	0		4
												1	2			3
												2	2	1	0	5
												0	BT	1	1	2
												2	2	1	0	5
												2	2	1	2	7
												1	BT			1
												2	0	0	2	4
												2	2	2	2	8
								BT	BT	BT	BT	1	1	1	1	4

Nr.	Lokalitet	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
97	Theilsskov, Lolland											
98	Estvadgård Plantage, Skive											
99	Varde, Varde											
100	Damsbo, Assens											
101	Avnø Fjord, Vordingborg											
102	Dornæs, Lolland											
103	Auderød Skov, Frederiksværk											
104	Rødby Fjord, Lolland											
105	Øland Skov, Jammerbugt											
106	Hesselbjergskov, Kalundborg											
107	Føns plantage, Middelfart											
108	Sødal Skov, Viborg											
109	Brahesborg, Assens											
110	Erholm Gods, Assens											
111	Visby, Sydthy											
112	Holchenhavn, Nyborg											
113	Marienlund Skov, Kalundborg											
114	Tarup-Davinde, Odense											
115	Sønderskov, Silkeborg											
116	Kællerød Skov, Næstved											
117	Suså, Næstved											
118	Ærø, Ærø											
119	Høstemark Skov, Aalborg											
120	Kongelunden, Tårnby											
121	Saltholm, Tårnby											
122	Aagaard, Kalundborg											
123	Ulbølle, Svendborg											
124	Geels Å, Odense											
125	Ølene, Bornholm											
126	Kongens Kær, Vejle											
127	Egebjerggård, Nordfyn											
128	Samsø											
129	Magleby Skov, Stevns											
130	Tommerup											
131	Krenkerup, Guldborgsund											
132	Vilsted Sø, Vesthimmerland											
133	Skovsbo, Kerteminde											
134	Gyllingnæs, Odder											
135	Nyskov, Middelfart											
136	Kogsbøl, Tønder											
137	Bregentved, Faxe											
138	Gallehus, Tønder											
139	Lodbjerg, Sydthy											
140	Viskum, Viborg											

	Lokaliteter med en registrering	1	1	1	4	4	6	6	6	9	10	12
1	Lokaliteter kun med fugl/fugle (F)	1	1		2	1	1			1	2	1
2	Fugle til stede og redegørelse (BT)						1	1	1		1	1
3	Antal lokaliteter med yngleforsøg	0	0	1	3	4	5	5	5	8	7	10
2+3	Antal besatte lokaliteter i alt	0	0	1	3	5	6	6	6	8	8	11

	Unger i alt	0	2	2	6	7	5	12	7	13	
	Unger per yngleforsøg		0,0	1,0	0,7	1,5	1,4	1,0	1,5	1,0	1,3
	Unger pr besat lokalitet		0,0	1,0	0,7	1,2	1,2	0,8	1,5	0,8	1,2

2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Total
												1	1	1		3
												1	2	1	1	5
												1	?			1
												2	1	BT	0	3
													0		F	0
													1	1	0	2
													0	1	1	2
													1	BT	F	1
													1	2	2	5
													1	2	0	3
													1	2		3
													1	0	2	3
													1	1	2	4
													1	2	2	5
													1			1
													BT	1	1	2
														2	3	5
														2	0	2
														2	3	5
														0	F	0
														BT	0	0
														BT	1	1
														0	1	1
														1	0	1
														3	2	5
															1	1
															2	2
															1	1
															1	1
															0	0
															2	2
															1	1
															2	2
															2	2
															1	1
															1	1
															2	2
															BT	
12	14	15	20	27	31	38	39	50	54	63	74	85	96	95	110	
	1	1	2	4	2	1	1	6	5	2	2	1	1	2	7	48
1	1	1	2	4	5	2	2	7	6	5	9	2	10	8	5	75
11	12	13	16	19	24	35	36	37	43	56	63	82	85	85	98	760
12	13	14	18	23	29	37	38	44	49	61	72	84	95	93	103	883
16	18	23	26	27	31	38	52	52	73	85	96	127	103	126	130	1077
1,5	1,5	1,8	1,6	1,4	1,3	1,1	1,4	1,4	1,7	1,5	1,5	1,5	1,2	1,5	1,3	1,4
1,3	1,4	1,6	1,4	1,2	1,1	1,0	1,4	1,2	1,5	1,4	1,3	1,5	1,1	1,4	1,3	1,2

OBSERVATIONER PÅ LOKALITETERNE

Mange observationer af forstyrrelser giver et broget indtryk af, hvad Havørnene kan tåle. Flere end normalt har oplevet nedstyrkede reder og mislykkede yngleforsøg i et stormfuldt forår. Alligevel voksede bestanden videre i 2019, og en af vores allerførste ynglefugle er stadig i fuld vigør.

AF OLE FRIIS LARSEN,
ARTSCARETAKER FOR HAVØRN

Foråret 2019 blev koldt og vådt ligesom i 2017 med hård blæst i marts og april, da ørnene stadig havde små unger, eller æggene ikke var klækket endnu, og det gav flere meldinger, end vi har set før fra redekoordinatorene om nedstyrkede reder, døde unger og opgivet yngel, som måske skyldtes vejrforholdene. Der er ikke plads til at gengive alle kommentarer i deres fulde ordlyd i årsrapporten, men indberetningerne er værdifulde, og hele materialet bliver gemt hos DOF til brug for folk, som senere vil forske i de danske Havørnes historie og forhold.

Her er nogle kommentarer om vejrets påvirkning af årets yngleresultat:

62 Brændegård Sø, Faaborg-Midtfyn, Erik Thomsen: "Hannen byggede ny rede i bøg. Blæst ned 5.3.2019".

89 Roskilde Fjord Midt, Frederikssund, Uffe Gjøøl Sørensen: "Reden styrter ned i storm omkring 8. marts, og to æg findes knust sammen med den nedstyrkede rede (...) Lige efter nedstyrtningen begyndte parret af samle grene ved en siddeplads, men hurtigt skiftede de til at genopbygge en ny rede med

præcis samme placering, som den nedstyrkede. Reden var færdigbygget i starten af april (...) og fra 12. april ses hun med sikkerhed rugende på reden. Igennem april og første halvdel af maj ses rugning af både hun og han. 18. maj ses et redebytte, hvor hunnen overtager efter hannen, og hun lægger sig meget forsigtigt. Jeg tolker det som, at der sandsynligvis er klækket et æg, men aftenen efter – 19. maj – er reden tom".

91 Egå Engsø, Århus, Bjarne Gølle: "Under en storm natten til 18. marts blæste den øverste del af re-

den ned. Kim (Skelmose, red.) blev kontaktet, og han fandt 18. marts ét helt og ét smadret æg under redetræet med dele af reden".

106 Hesselbjergskov, Kalundborg, Niels Poul Dreyer: "Rede er faldet ned i uvejrligt i marts".

Sent styrt af rede

I nogle tilfælde er reder styrtet ned i efteråret lang tid før ynglesæsonen, og ørnene har bygget nye reder og fået unger ud at flyve. Fra vores østligste ørnepar er der også et eksempel på et dramatisk forløb med et meget sent redestyrt:

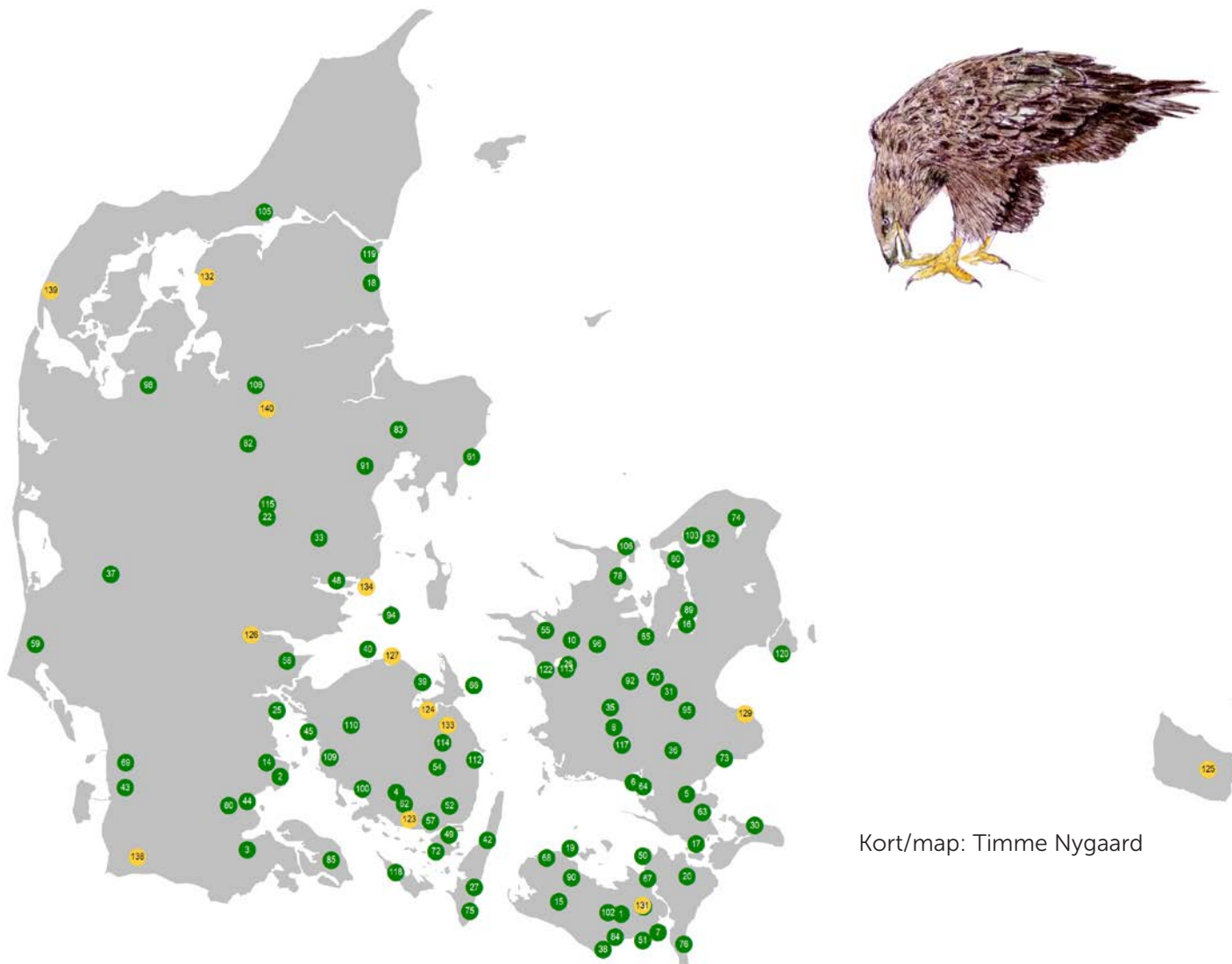
125 Ølene, Bornholm, Jens Christensen: "Efter to mislykkede sæsoner i Bodilsker Plantage flyttede parret til ny rede i Ølene (...) 19. marts: Rugning afbrudt. 28. marts: Hun ruger igen efter omlægning (...) 19. juni ses to juvenile i reden, den ene ligger dog ned ved flere kontrolobservationer. 28. juni ses kun én unge i reden, den anden må være død (...) 1. juli: I forbindelse med kraftig blæst styrter reden ned, men ungen overlever og sidder i skovbunden, hvor den i den følgende tid fodres af de gamle. Resterne af den døde unge kan ses hænge i grenene i redetræet".

“

Efter min bedste vurdering er det stadig den gamle han fra 1992, der er hannen i parret, så han er åbenbart stadig yngledygtig

”

Kort/map: Timme Nygaard

Reder, hvor der er registreret adulte par af Havørne i 2019 (ynglende og ikke-ynglende). Tallene svarer til numre og navne på siderne 16-28. Nye redefund i 2019 er markeret med gult.

Nests where adult pairs of White-tailed Eagles have been reported in 2019 (breeding and non breeding). The numbers refer to graphics and texts on pages 16-28. New nests in 2019 are marked in yellow.

Her er et par eksempler på mislykkede yngleforsøg uden forklaring. Det kan være vejret og/eller andre årsager:

36 Hesede Skov, Faxe, Bo Tureby: "Alt så fornuftigt ud gennem rugeperioden. Efter 40 dage så de gamle fugle ud til, at der var klækket, men kort efter sås de gamle sammen flyvende rundt i deres revir, så der var tydeligvis ingen unger i år".

48 Vorsø, Horsens, Jens Gregersen: "Ingen forstyrrelser. Der var to unger 15. april. Efter 25. april kun en unge".

78 Ulkerup Skov, Odsherred, Palle Graubæk: "Ingen viden om hvorfor de stoppede, redetræet ligger meget fin og uforstyrret i gammel bøge skov, ingen stier/veje i nærheden, ingen skovning, i det hele taget fred og ro i det område".

127 Egebjerggaard, Nordfyn, Aksel Christensen/Lilly Sørensen: "Der har formentlig været unger i reden, idet der er set et blyhønelignende bytte på redekanten, og ørnen lå højere i reden. Men 23. april forlader den reden og sætter sig 300-400 m væk. Den anden ørn kommer ikke og overtager. Derimod kommer der alliker tæt på reden".

Fortsættes næste side

Forstyrret af andre fugle

Mange af observationerne på re- dekoordinatorernes indberetninger for 2019 handler om Havørne, der tåler forstyrrelser eller har opgivet at yngle og har bygget ny rede et andet sted på grund af forstyrrelser. Det er ikke kun mennesker, der forstyrrer, men også andre dyr eller fugle. Her er nogle eksempler.

59 Filsø, Varde, Karin Gustausen:

"19. april efter rugning på reden i cirka 45 dage forlod begge ørne sammen redeområdet (...) De vendte tilbage til reden efter halvanden time, hvor den ene stod og spiste på reden. To dage efter var reden forladt. (...) 7. august fandt jeg et stykke æggeskal lige under reden. Størrelse og farve tyder absolut på æggeskal fra Havørn. 200 m fra reden ynglede Stor Hornugle med succes".

100 Damsbo, Assens, Kirsten Pedersen: "Ørnen blev chikaneret af en stor flok unge ravne og opgav til sidst. Et par Ravne yngler 100 meter fra reden. Det samme forløb som i 2018".

fodring af dununge 16 dage

114 Tarup-Davinde, Odense, Per Rasmussen: "Ørnene blev forstyrret af et par Ravne, som byggede rede cirka 50 meter fra ørnereden. Det lykkedes dog for ørnene at få smidt ravnene ud. Skovejeren så mindst en mindre unge i reden i starten af maj (Han har en helikopter, som han bruger til at komme til skoven fra sit hjem på Sjælland). 10. maj var reden tom, så ungerne må vel være blevet taget af et eller andet?".

... og så er der mennesker

Flere beretter om mangel på hensyn til Havørnene. Det kan dreje sig om misforståelser eller ligefrem bevidste forstyrrelser.

49 Hestehaven Nørreskov, Svendborg, Poul Rasmussen:

"Stabilt par ved reden til forventet klægning af æg. Efterfølgende planter Hede Danmark nye træer lige under redetræet, og parret opgiver unger".

65 Tempelkrog, Lejre, Søren Grøntved Christiansen:

"Tilmed registrerede jeg 12. juni, at der var opsat et hochsitz nærmest direkte under redetræet, men altså uden at påvirke ynglesuccesen. Den jagtansvarlige har lovet, at jagtplatformen bliver fjernet, og at jagtlejrerne fremover holder sig fra redeområdet".

117, Suså, Næstved, Bente Holm-Petersen:

"Et helt lokalt rygte vil vide, at nogle lokale på et tidspunkt havde været inde i bevoksningen og klappe redetræet og endvidere havde overnattet i skoven. De VILLE se en ørn! (...) Jeg skal ikke kunne udlukke, at det kan være årsagen til, at det igen i år mislykkedes".

“
Ørnen blev
chikaneret af en stor
flok unge ravne
og opgav til sidst.
Et par Ravne
yngler 100 meter
fra reden.
Det samme forløb
som i 2018

Solstrålehistorier

Heldigvis ser vi også, at nogle ørne værner sig til os, så det både vækker undren og glæde.

52 Sortemosen, Svendborg, Morten Kristiansen: "Parret har åbenbart vænnet sig til forstyrrelser i rimelig grad, da både heste, MTB og hundeluftere er i skoven med jævne mellemrum".

95 Giesegaard Gods, Køge, Flemming Rasmussen: "Takket være det skønne ørnepar, der har vist sig meget tolerante over for forstyrrelser, forløb ynglesæsonen godt. Igennem tre år og mange timers observationer er jeg stadig forundret over parrets stabilitet og accept af menneskelige forstyrrelser".

96 Torbenfeldt Gods, Holbæk, Peter Trechow, godsejer: "Vi glæder os dagligt over ørnene i parken og endda på taget af hovedbygningen".

Imponerende pioner

Det første vellykkede yngleforsøg ved Hejrede Sø kom i 1997. Det ser ud til, at den tysk farveringmærkede hannen stadig er den samme og 28 år gammel.

1 Hejrede Sø, Lolland, Uffe B. Nielsen: "Efter to år uden yngle-succes kom der igen en flyvefærdig unge på vingerne i 2018, og her i 2019 kom to unger på vingerne. Efter min bedste vurdering er det stadig den gamle han fra 1992, der er hannen i parret, så han er åbenbart stadig yngledygtig. Redetræet er samme gamle bøg siden 2006".

ØRNE SKABER BIOTOP TIL SJÆLDNE BIER

AF MICHAEL LARSEN, REDEKOORDINATOR

Mange kender sikkert den vidunderlige naturfilm, der viser, hvordan genudsætningen af Ulve i Yellowstone National Park ikke alene bringer økobalancen tilbage til området, men også ændrer på selv flodens løb. I 2019 har Ærø fået sin egen version af eventyret.

Her er den sjældne Blåhatjordbi, *Andrena hattorfiana*, fundet på øen, for første gang og kun på grund af en rede med et par Havørne. Afspærringen omkring redetræet har nemlig betydet, at der ikke er blevet slået græs i området, og derfor har nogle få Blåhatte, *Knautia arvensis*, fået mulighed for at formere og brede sig så meget, at der er opstået en tilstrækkelig stor biotop for Blåhatjordbier.

De stærkt specialiserede bier lever udelukkende af den plante.

STATUS PÅ GPS 'FRODE' PÅ LANGFART

Havørn med sender nærmer sig ynglealder. GPS'erne giver detaljerede indblik i de unge ørnes liv, men også viden om, hvad de dør af. Nogle har været i Tyskland, og en har sat dansk rekord med en tur omkring store svenske søer.

AF DANIEL PALM ESKILDSEN, LEDER AF PROJEKT GPS-HAVØRN OG ANDERS TØTTRUP, KØBENHAVNS UNIVERSITET

Projekt GPS-Havørn gik i 2019 ind under projektet "Havørnen som Naturambassadør", der skal øge kendskabet til Havørne blandt unge og gamle og give befolkningen mere lyst til at passe på det store rovdyr og den natur, som Havørnen er afhængig af. Projektet løber fra 2019 til 2021 og sker fortsat i samarbejde med Statens Naturhistoriske Museum på Københavns Universitet. GPS-arbejdet udgør en stor del af projektet, og mærkningen fortsætter da også som den plejer med mærkninger i 2020 og 2021.

Nyt fra GPS-projektet i 2019

Vi monterede GPS-sendere på tre unge Havørne i 2019: Ved det

naturgenoprettede område omkring Vilsted Sø var det søskenparret, 'Mette' og 'Asvi', som fik sendere monteret. Og på trods af at begge ørne altså blev opfostret ganske nær et glimrende fugleområde, spredtes de to ørne ret hurtigt væk fra området efter deres udflyvning.

Ikke overraskende endte de to unge ørne med at slå sig ned i to af det nordlige Jyllands bedste ørnelokaliteter: 'Asvi' fløj til Lille Vildmose og 'Mette' til Vejlerne. Siden gjorde 'Asvi' 'Mette' selskab i Vejlerne. De to unge ørnes bevægelser kan ses i figur 1.

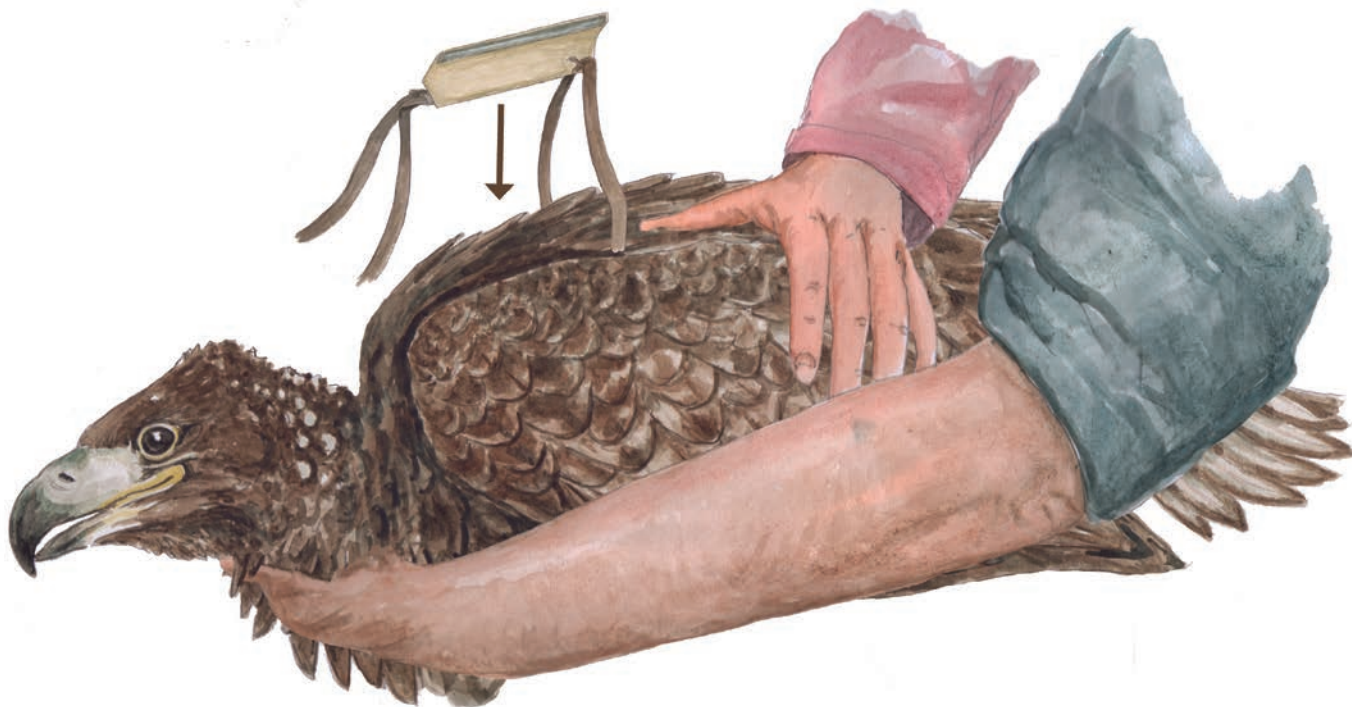
På det vestlige Lolland blev en enlig hun mærket. Den fik navnet

'Maria-Anna'. Efter et par måneders ophold på Lolland fløj den til det nordlige Tyskland, blandt andet med et længere ophold på Femern. Omkring oktober skiftede ørnen endnu engang opholdssted til et større skovområde sydvest for Rostock. Her blev den pludselig ganske stationær, og et hold tyske ornitologer kunne rykke ud og konstatere, at ørnen virkede svag.

Trods ihærdige forsøg på at indfange ørnen og få den til dyrlæge, lykkedes det desværre ikke at redde den, og først i december kunne de tyske ørnefrivillige finde 'Maria-Anna' død på skovbunden. Ørnen er siden blevet sendt til obduktion i Berlin, da en Havørn

'Viola' som den blev fundet efter kollision med en vindmølle nord for Gedser i maj 2019. Foto: Hans Lind

ikke uden videre kan sendes over landegrænser, blandt andet på grund af CITES-konventionen, der skal forhindre handel med udrydningstruede vilde dyr og planter. Der er var i slutningen af januar 2020 endnu ikke kommet svar på obduktionen, men grøn slim fra ørnens kropsåbninger peger på, at blyforgiftning var medvirkende til dens forlis.

Vi er glade for at der findes et tysk modstykke til det danske Projekt Ørn i det vestlige Mecklenburg-Vorpommern, som var i stand til at rykke ud med kort varsel. Projekt Ørn og DOF ser frem til at samarbejde endnu mere med dem.

Den unge ørn 'Viola', som blev mærket ved Hostrup Sø i 2018, endte også sine dage i 2019. Det skete i maj, da den, efter en ret usædvanlig nonstop-tur fra Sønderjylland til Falster, blev ramt af en vindmølle nord for Gedser. Kollisionen med vindmøllen fjernede hele den ene vinge, og vi antager, at ørnen døde hurtigt efter.

Vi er ærgelige i projektet over, at have mistet to ørne i 2019, men vi er glade for at kunne dokumentere ørnenes bevægelser op til deres død. Det bidrager til forskning, der på sigt kan hjælpe med at undgå lignende situationer.

Ny rekord for en ung dansk mærket Havørn

'Frode', der blev mærket nær Haderslev i 2018, var i maj 2019 på lidt af et eventyr. Her fløj den nord om de to store svenske søer Vänern og Vättern, inden den igen fulgte den svenske vestkyst sydpå og trak over ved Kronborg. Turen tog i alt ni dage.

Det er ikke tidligere dokumenteret at unger fra den danske havørnebestand har bevæget sig så langt væk. Dermed udgør turen en danmarkrekord!

Mørk vinter giver problemer for senderne

Hen over vinteren 2019-2020 mistede vi forbindelse til tre sendere,

da deres batteriniveauer dalede til kritiske niveauer i henholdsvis november og december ('Mette' og 'Eskild').

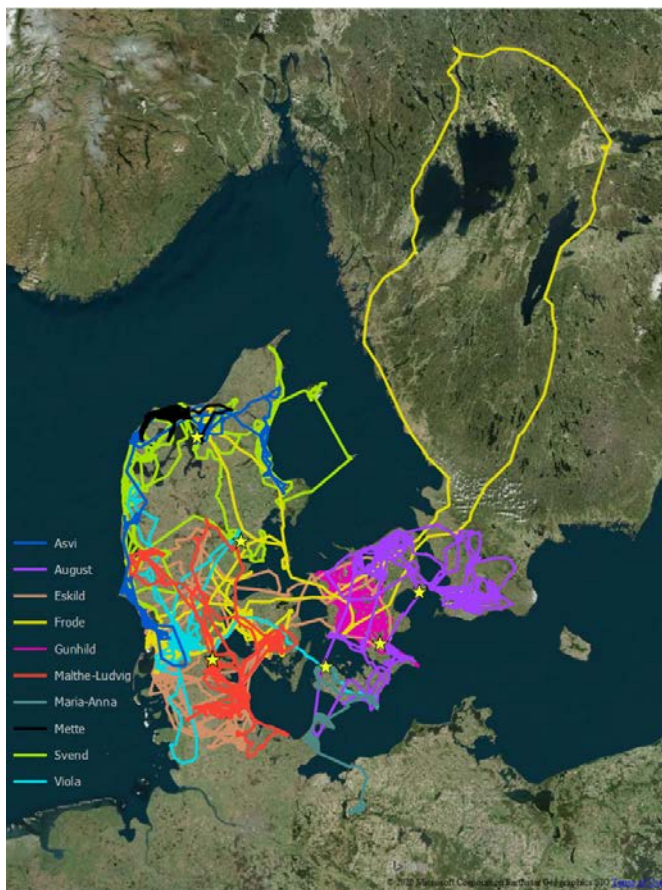
Vi forventer at få forbindelse til senderne igen, når solcellerne genererer nok strøm til overførsel af det lagrede data.

Ikke alle steder i landet appelerer lige meget til unge Havørne

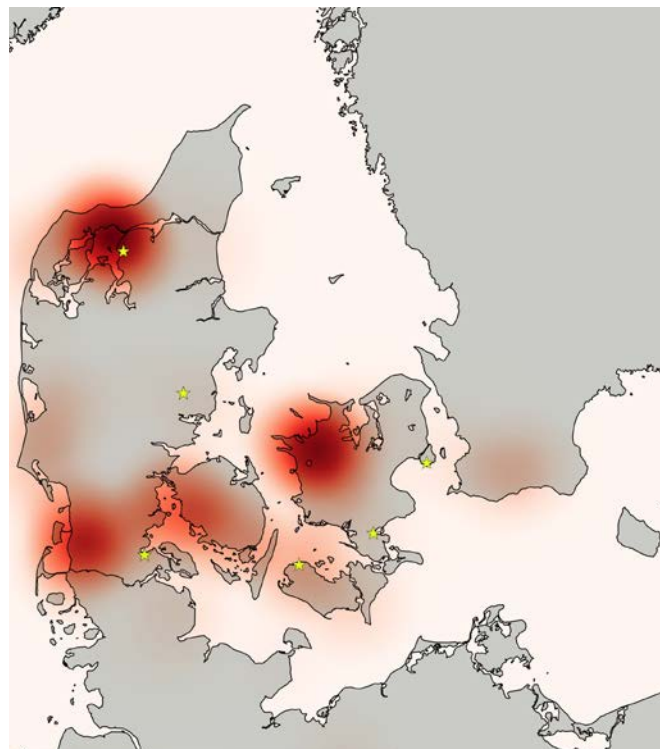
De fleste områder i Danmark har haft besøg af GPS-mærkede Havørne efterhånden, herunder også fjernt beliggende øer som Læsø, Anholt og Samsø. De mærkede havørne har dog i 2019 været fraværende på Bornholm, hvilket ikke kommer som den store overraskelse. Måske lidt mere overraskende har de i høj grad været fraværende i det vestlige Vendsyssel og nordlige Midtjylland syd for Limfjorden. Sidstnævnte endda på trods af ret

Fortsættes næste side

De GPS-mærkede ørnes bevægelser fra 1. februar 2019 til 12. januar 2020. Rederne er vist med gule stjerner. Bemærk 'Frode's svenske sviptur.

Computergenereret heatmap over de indsamlede GPS-positioner fra 1. februar 2019 til 12. januar 2020. Varme røde farver indikerer, at der er lagret mange positioner i området. Stjerne viser placeringen af de reder, som GPS-ørnene kommer fra. På kortet er kun inkluderet positioner fra udflyjende individer, og der er ikke taget højde for temporal autokorrelation.

stor tilstedeværelse i Vejlerne lige på den anden side af Limfjorden.

Noget tyder på, at ørnene især benytter den jyske vestkyst når de bevæger sig over større afstande i Jylland, hvor også Vadehavet er foretrukket blandt de mærkede ørne. Øverst til højre på side 32 ses et såkaldt heatmap over de indsamlede positioner. Det kan give en ide om, hvilke områder de mærkede ørne har foretrukket i 2019.

Det viser ret tydeligt, at der er flest GPS-positioner omkring Vejlerne, Vadehavet, Sydvestfyn, Nordvestsjælland og Sydsverige (kun 'August' fra Amager). Rederne, som ørnene er vokset op i ligger, som det ses, uden for disse områder. Det kan indikere, at de unge ørne

spredes væk fra redeområderne og slår sig ned i de 'kendte' havørne-hotspots de første par leveår! Det er her vigtigt at notere sig, at kortet ikke nødvendigvis viser det generelle billede, når det kommer til Havørnes foretrukne områder i Danmark. Det kræver mere dybdegående analyser, som tager højde for ørnenes mulighed for at sprede sig, hvor ofter der er lagret positioner med mere, men kortet giver et bedre billede af, hvor tyngden af de indsamlede positioner er, som ikke vises særlig godt på et klassisk kort over ørnenes bevægelser som vist øverst til venstre på denne side.

De omtalte analyser er godt undervejs, og i projektet håber vi på snart at kunne præsentere dem i Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift.

Fremtiden i GPS-projektet

Vi forventer at montere GPS-sendere på fire unge Havørne i 2020. Her ser vi gerne en yderligere geografisk spredning på rederne. Vi har for eksempel ikke tidligere haft GPS-sendere på unge Havørne fra hverken Bornholm, Falster, Vestsjælland, Fyn, eller Vestjylland, og det er vigtigt at få dækket så meget af Danmark som muligt, hvis vi ønsker at kunne udtale os om danske Havørne generelt.

'Gunhild', der blev mærket i 2017, er nu i sit fjerde kalenderår og nærmer sig den ynglemodne alder. Det er dog sjældent, at Havørne yngler før femte eller sjette kalenderår, så vi må nok vente et år eller to mere, før projektet kan gå ind i den næste spændende fase, hvor vi kan undersøge ynglende Havørnes bevægelser.

E13 FLYVER IGEN EFTER KUR MOD BLY MOD BLY

Første danske Kongeørn behandlet mod blyforgiftning. Der er stadig bly i riffelprojektiler til fare for både dyr og mennesker. Jægerne er med på, at der skal findes et alternativ til internationalt problem.

AF JAN TØTTRUP NIELSEN, REDEKOORDINATOR

Første juni 2015 påsættes GPS-sender på den enlige unge i Hals Nørreskov. Ungen, en hun, 54 dage gammel, ringmærkes også med ring nummer E13. Ungen flyver fra reden 23. juni. Senderen sender kun sporadiske positioner, alle omkring redestedet, frem til 15. september, derefter er senderen død.

Trods manglende oplysninger direkte fra GPS-senderen er der efterfølgende mange oplysninger om E13. Ørnen ses frem til juni 2019 med sikkerhed i Skagen (Grenen), Råbjerg Mose hvor den ses mindst to gange. Første gang i 2017 og igen 5. juni 2019 hvor GPS-senderen tydelig ses. I den nordlige del af Jyske Ås er den set årligt fra 2016-2019, ofte i lange perioder. Den er to gange lige ved at blive indfanget i/ved en fasanudsætningsvoliere. Den ene gang hænger den fast i trådnettet, men det lykkedes den at komme fri, inden den kan fanges.

Mandag 15. juli 2019 findes ørnen ved en fasanudsætningsplads på Jyske Ås, den kan ikke flyve, men ser ellers fin ud. Ørnen indfanges, og jeg sætter den i en lukket voliere. Den defekte GPS-sender klippes af. Senderen sidder meget højt i nakken og for stramt; der er ingen synlige skader på vinger/krop efter selen, men fjerene under selve senderen er slidte/degenererede/manglende.

Ørnen har ingen brud på vinger eller ben, men den har svært ved

at stå på benene og må støtte med vingerne. Den går lidt 'sjovt', som om den er fuld. Ørnen vejer kun 3,7 kilo.

17. juli undersøges ørnen af dyrlæge Mona Lykke Jacobsen. Ørnen kan bevæge sig rundt og æder selv, men den observeres at have en grad af ataksi (nervøs forstyrrelse af muskelbevægelserne, især højre ben). Ørnen undersøges i narkose. Der tages røntgenbilleder af hele kroppen samt ben, især højre ben er under mistanke. Intet abnormt findes, eneste ydre fund er en linje hen over hovedet, hvor fjer mangler, men skaden vurderes

at være af ældre dato, da der er afskalning af sårskorpe. Blod udtages til analyse og sendes til det tyske laboratorium Laboklin.

Svaret fra Laboklin 18. juli viser et blyindhold i blodet på 0,327 ppm. Alle andre tal ser fine ud, men ørnen har en middelsvær blyforgiftning.

Bly er i større mængder dødeligt, men selv i små mængder kan det være fatalt, idet bly påvirker fuglens adfærd, overlevelse og reproduktion. Typiske blyforgiftningssymptomer er, at fuglen har svært ved at stå/holde balancen, har dårligt syn, respirationsproblemer, trækker

Artiklens forfatter med den blyforgiftede Kongeørn. Foto: Jan Skriver

“
**Danmarks
Jægerforbund
anerkender,
at bly i
riffelammunition
udgør et
potentielt
miljømæssigt
problem**
”

vejret med åbent næb, mørk fråde omkring næbet og muskelsvaghed (Kanstrup et al. 2018).

Herring et al. (2017) har opstillet generaliserede kriterier til en vurdering af forgiftningsrisikoen ved blyeksponering for mængden af bly i blod: <0,2 ppm uden skadelig påvirkning, 0,2–<0,5 ppm subklinisk forgiftning, 0,5–1,0 ppm klinisk forgiftning og >1,0 ppm alvorlig klinisk forgiftning.

Bly har været anvendt til fremstilling af ammunition i til jagt i over

500 år (Kanstrup et al. 2018). Ud over fra hagpatroner (forbudt i Danmark siden 1996) spredes bly fra fragtmenter af riffelammunition til prædatorer og ådselædere gennem slagteaffald fra nedlagte eller anskudte dyr (Herring et al. 2017). Riffelprojektiler, der bruges i Danmark, vejer typisk 10 gram. Ved gennemskydning af vildtet reduceres vægten typisk til 3–7 gram, de resterende 2–3 gram sidder i småfragmenter i vildtkroppen eller er spredt sammen med blod og væv i terrænet bag ved dyret.

En stor del af blyresterne sidder i sårkanalen, i lunger, lever og andre dele af indvolde, hvor dyret rammes. Disse dele skæres normalt fra under opbrækningen, der i de fleste tilfælde foregår i naturen.

Kongeørnen går gerne på ådsler, blandt andet anskudt vildt, der ikke genfindes af skytten, eller slagteaffald. Der er her stor fare for at blive blyforgiftet.

27. juli starter behandlingen for blyforgiftning. Det er en langvarig proces, som kan tage 1–2 måneder, afhængig af hvordan fuglen reagerer på afgiftningsmidler. 19. september udtages den sidste blodprøve. Ørnen vejer nu 5,2 kg!! Benstillingen på højre ben er lettere mærket, men benet observeres at blive brugt normalt i voliere. Et svar fra Laboklin viser, at blyindholdet nu er 0,038 ppm.

19. september ved middagstid genudsættes ørnen i samme område, hvor den blev fundet mere end to måneder tidligere. Ørnen kan ikke flyve på grund af dårlig kondition (og måske for høj vægt), men efter en uges tid flyver den fint. E13 er i området året ud.

Hele historien omkring E13 medfører tilsyneladende, at der nu bliver arbejdet på at få udfaset alt bly i forbindelse med jagt. Dan-

marks Jægerforbund anerkender, at bly i riffelammunition udgør et potentielt miljømæssigt problem i forhold til spredning i naturen, samt et sundhedsproblem i vildtkød i træfområdene på dyr skudt med blyholdig riffelammunition.

Når der findes tilfredsstillende alternativer til blyholdig ammunition, bør blyholdig ammunition udfases over en rimelig periode, står der på DJ's hjemmeside.

jtngossp@mydsl.dk

LITTERATUR

Harmata, A.R. & M. Restani. 2013. Lead, mercury, selenium, and other trace elements in tissues of Golden Eagles from southwestern Montana, USA.

Journal of Wildlife Diseases 49:114–124.

Herring, G., Eagles-Smith, C. & Buck, J. 2017. Characterizing Golden Eagle Risk to Lead and Anticoagulant Rodenticide Exposure: A Review. Journal of Raptor Research 51(3):273–292. 2017. <https://doi.org/10.3356/JRR-16-19.1>

Kanstrup, N., Chriél, M., Dietz, R., Sonne, C., & Søndergaard, J. (2018). Blyindhold i rovfugle. Dansk Jagt-akademi.

projektoern@dof.dk

Projekt Ørn har sin egen mailadresse.
Brug den ved henvendelse til projektets styregruppe.

Styregruppen består af fem personer, og alle tre arter af ynglende ørne i Danmark er repræsenteret:

Kim Skelmose, leder af Projekt Ørn.
Telefon: 27 73 40 70

Leif Novrup, artscaretaker for Fiskeørn i Danmark.
Telefon: 23 31 56 01

Lars Ulrich Rasmussen, ringmærker med speciale i rovfugle.
Telefon: 40 78 15 66

Hans Christophersen, repræsentant for Kongeørn.
Telefon: 23 71 31 54

Ole Friis Larsen, artscaretaker for Havørn
Telefon: 40 91 80 71

Kontakter uden for styregruppen:

Tscherning Clausen, artscaretaker for Kongeørn
Mail: tsc.vib@mail.tele.dk
Telefon: 98 31 73 54

Knud Flensted, biolog i DOF og kontaktperson i Fuglenes Hus for Projekt Ørn
Mail: knud.flensted@dof.dk
Telefon: 33 28 38 33

Ved fund af rede: Kontakt Projekt Ørn

Ved fund af syg eller død ørn: Kontakt Projekt Ørn

Ring 1812 til Dyrenes Beskyttelses Vagtcentral, hvis du er i tvivl om, hvad du skal gøre med en afkræftet ørn, eller kontakt nærmeste vildtplejestation.

Døde ørne kan sendes til undersøgelse på Center for Diagnostik DTU.
Blanket og vejledning: http://www.vildtsundhed.dk/doedfundet_vildt

Tag altid billeder ved fund af døde eller syge ørne.

Kontakt et medlem af styregruppen i Projekt Ørn eller Knud Flensted i Fuglenes Hus. Vi hjælper gerne med at håndtere sagen.

Læs mere på
www.dof.dk/projektoern

Dansk Ornitologisk Forening
- DOF BirdLife Danmark
Vesterbrogade 138-140
1620 København V
Tlf. 33 28 38 00 – dof@dof.dk